

Ци Сянбо

Контекстний і компетентнісний підходи як методологічна основа формування художественно-творчого потенціала бакалаврів музичного мистецтва

В статті розглядається проблема формування художественно-творчого потенціала бакалаврів музичного мистецтва як процес його закономірного, якісного змінення, переходу з одного стану в інший, більш досконаліший (від старого якісного стану до нового, з нижчого рівня на вищий). Контекстний і компетентнісний підходи є концептуальною основою процесу формування художественно-творчого потенціала бакалаврів музичного мистецтва в таких позиціях: 1) діяльнісний домінуючий засвоєння знань і художественно-творчого досвіду; 2) смислотворча категорія "контекст" відображає вплив художественно-творчих і соціокультурних умов на виконавську підготовку студента, зміст художественно-творчої діяльності, її процес і результати.

Ключові слова: художественно-творчий потенціал, бакалавр музичного мистецтва, контекстний підхід, компетентнісний підхід.

Tsy S.

Contextual and Competence-based Approaches as a Methodological Basis for the Formation of the Artistic and Creative Potential of Bachelors of Musical Arts

The article deals with the problem of contextual and competence-based approaches as key concepts in artistic and creative potential formation of Bachelors of Musical Arts. It is stated that the artistic and creative potential formation of Bachelors of Musical Arts is the process of its regular and qualitative change, transition from one state to another that is more perfect (from the previous qualitative state to the new one, from the lower level to the upper one).

It is noted that the leading mechanism for contextual approach implementation in the process of artistic and creative potential formation of Bachelors of Musical Arts is the organization of various forms of artistic and creative activities of music students in the course of performance training taking into account specific aspects of their creative, artistic and sociocultural components. Thus, a sequential creative, artistic and sociocultural modeling of the performance training content becomes possible. From this point the main goal of the artistic and creative potential formation of the Bachelors of Musical Arts is not only in mastering their artistic and creative knowledge and skills, but in mastering all artistic and creative activities, where knowledge serves as an estimated basis and means of their implementation.

According to the basic idea of the competence-based approach, the essence of the artistic and creative potential formation is seen not in enrichment of students with certain amount of artistic data, but in ability to use it, plan and model their artistic and creative activities, ability to apply their knowledge and experience in practice creatively.

Generalization of peculiarities of contextual and competence-based approaches allows to claim that they are the conceptual foundation for the artistic and creative potential formation of the Bachelors of Music Arts in the following positions: 1) activity-based theory of knowledge acquisition; 2) sense-generative category "context" that reflects the impact of artistic, creative and sociocultural conditions on students' performance training, the meaning of artistic and creative activities, their processes and results.

Key words: artistic and creative potential, Bachelor of Musical Arts, contextual approach, competence-based approach.

Подано до редакції 10.11.2014.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Гузієв Н.В.

УДК 372.853 (075.3)

© 2014

Швай Р.І.

ОБРАЗНЕ МИСЛЕННЯ ЯК КРОК ДО ТВОРЧОСТІ

Творчий процес як розгалужена система можливих дій вимагає продукування нових образів, що в подальшому трансформуються у поняття, судження, стратегії та тактики розв'язування творчих завдань. Образ, що виступає у ролі імпресингу, може стимулювати творчість як дериват захопленості, заломлений через мотиваційну структуру. Застосування педагогіки творчості у навчальному процесі сприяє розвитку образного мислення, пошукової активності.

Ключові слова: креативність, образ, імпресинг, методи педагогіки творчості.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Соціально-економічний розвиток і розвиток культури країни залежить від здібностей і освіти цілого суспільства, але особливо залежить від способу мислення, активності і включення у цей процес творців. Традиційно навчання пов'язують з формуванням відповідних для об'єктів еталонів (схем, образів), тобто з накопиченням знання, фіксованого в певній оглядовій формі. Кожен із сформованих образів є складовою загального образу світу, який виступає як цілісна, багаторівнева система уявлень людини про світ, інших людей, про себе, свою діяльність. Образ, що виступає у ролі імпресингу, може стимулювати творчість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... За О.М.Леонтьєвим образи предметів світу породжуються внутрішніми, як усвідомленими, так і неусвідомленими мислительними діями. Без цих дій ми б не сприймали предметного світу. Але водночас ми б не мислили б цей світ, якби він не відкривався нам у своїй чуттєво даній предметності. Це показує важливість емоційно-чуттєвого ставлення до світу [5]. За Л.С.Виготським символічність чи образність слова дорівнює його поетичності, а поезія чи мистецтво є "...особливий спосіб мислення, який зрештою призводить до того самого, до чого призводить і

наукове пізнання..., але тільки іншим шляхом. Мистецтво відрізняється від науки лише методом, тобто способом переживання, психологічно” [2, с. 31].

Деякі дослідники вважають, що безпосередньо навчати творчості у звичайному розумінні цього слова не можна, однак можна формувати здатність до творчості. В.О.Моляко підкреслює, що “ми не досягли такого рівня, коли можемо стверджувати, що знаємо як навчити творчості, що це таке” [7, с. 38]. Він вважає, що потрібно вирішувати питання про парадигми підходів: методологічні (пов’язані з синергетичним аспектом і фактологією) та конкретно-методологічні (ті, які мають визначити підходи до розроблення проблематики творчої особистості, вужче – творчого потенціалу особистості) [7, с. 17].

Оскільки творчість не можна трактувати однозначно, то для розвитку креативної особистості у процесі навчання слід приділити увагу не стільки результатам творчості у вигляді творчого продукту, а розвитку внутрішньої мотивації, дивергентного та конвергентного, логічного та інтуїтивного, образного мислення, творчих та спеціальних здібностей, створення зразків поведінки (моделей) відповідно до вимог середовища та модифікації умов життя, які властиві інноваційній людині, здатній до саморозвитку та самовдосконалення. Важливими є також особливості процесу мислення, психічних реакцій, творчого потенціалу особистості та прогноз її творчої діяльності та розвитку.

Формування цілей статті... У статті аналізуються аргументи на предмет доцільності застосування методів педагогіки творчості з метою розвитку образного мислення та формуванню креативної особистості у процесі навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження... Відомо, що найкраще закріплюється в нервових центрах те, що переживається емоційно. Фізіологічно цьому відповідає підвищена мобільність нервових елементів, обумовлена діяльністю вегетативної та ендокринної систем, яка виступає передумовою міцного *закарбування* зовнішніх впливів та їх адекватного відтворення. *Імпресинг* (як закарбування в пам’яті сильних, глибоких вражень від певних впливів зовнішнього середовища в певні “критичні” моменти життя) на тривалий час, а інколи й на все життя визначає основні мотиви діяльності людини та її мети. Імпресингом може стати одна незначна фраза, музика, повідомлення, цікава інформація, образ уяви, що допомагає у засвоєнні та запам’ятовуванні навчального матеріалу, засвоєнні життєвого досвіду та допомагає долати труднощі, досягти небувалих висот, що за певних результатів можна окреслити як талант, геніальність.

Розглянемо функціональні аспекти сприймання образу:

1. Образ – механізм запуску захопленості та основа для формування імпресингу.

Багатство предметного світу концентрується в свідомості особистості в різноманітних образах. Сучасна наука творить свій образ (картину) світу, однак інколи він складний для розуміння не через свою складність, а в силу відірваності об’єктивних змістів його складових від особистісних змістів. Для усвідомлення та розуміння об’єктивної картини світу, для того, щоб об’єктивні змісти набували рис особистісних змістів, необхідне використання образності. У світовій науці є чимало випадків, коли сутність складних наукових проблем викладалася їх авторами із застосування образності. Наприклад, представлення суті наукової проблеми: “Те що ми тепер чуємо в гомоні спектральних ліній, є справжньою музикою сфер, яка звучить в атомі, співзвучністю цілих відношень, порядком і гармонією, що дедалі збільшується, незважаючи на всю різноманітність” [3, с. 47].

Лівопівкульне мислення, будучи дискретним та аналітичним, формує модель світу, яку можна закріпити в словах або в інших умовних знаках. Правопівкульне – просторово-образне мислення є симультативним. Воно забезпечує моментальне схоплення багаточисленних якостей багатозначності. Ця багатозначність саме і лежить в основі творчості. У процесі сприймання у правій півкулі формується образ – модель сприйнятого, у лівій – відповідні образу-моделі слова. Так формуються особистісні змісти того об’єктивного світу, який спочатку не відкрився у своїй чуттєво даній предметності. Образність у навчанні, вихованні, житті відіграє помітну психогігієгічну роль, а його недостатній розвиток “...може бути причиною невротичних та психосоматичних порушень” [4, с. 21]

2. Образ – результат уяви, що дозволяє розвивати праву півкулю, запускати багатоконтекстність мислення. Головною функцією уяви є все-таки її участь у творчому процесі. Правопівкульна активність, установлення багатозначних зв’язків, образне мислення сприяє відновленню пошукової активності. У цьому розумінні образне мислення стає одним із найвагоміших критеріїв творчої діяльності. Творчість розглядаємо як вияв трансгресії — поведінки, що виходить за типові межі діяння [1]

3. Образ – результат накопичення чуттєвого (предметного) життєвого досвіду, в результаті якого створюється база даних для прийняття стандартних дій та рішень. Образи попередніх дій стають еталоном не лише для стандартного рішення, але й для прийняття нестандартного рішення в майбутньому. Попереднє уявлення дає змогу адаптувати нове.

Образи, які наша свідомість пов’язала з певним способом дій у життєвих ситуаціях, потребують перенесення знань на подібну або нову ситуацію, а це спонукає до проблемного мислення та стимулює пізнавальний інтерес. Такі способи дій визначають загальні напрями пошуків вирішення будь-якого завдання.

Накопичені та оброблені мозком образи життєвого досвіду, попередні стандартні дії та рішення можуть переходити у стан згорнутості. Відбувається динамічний процес взаємодії внутрішніх стимулів і зовнішніх чинників, який впливає на поведінку людини і породжує інтуїцію.

Я.О.Пономарьов виділив два типи інтуїції: перший з них пов'язаний з пошуком, творчістю, другий – з використанням вже готового рішення, яке придатне у новій ситуації [6]. Другий тип інтуїції, як вважає Я.О.Пономарьов, властивий будь-якій людині. За інтуїцію відповідає права півкуля головного мозку. Інтуїтивне мислення згорнуте, мінімально усвідомлене, оскільки творчі процеси проходять не лише у свідомій сфері. Для інтуїтивного мислення типовим є раптовий вияв тих чи інших здогадів (інсайт). До інтуїтивного мислення зараховують крім інсайту “ага – ефект” (момент здогаду), саторі (як процес і підсумки інтуїції) [8, с. 57]. Інтуїтивне мислення відрізняється від не інтуїтивного (логічного, дискурсивного, асоціативного) відсутністю видимого зв'язку між початком рішення і його результатами. Але, на думку В.О.Моляко, в “кінцевому результаті про мислення судять за його результатами незалежно від того, як проходив процес мислення; критерієм є продуктивність – створення нового результату” [8, с. 49].

Сукупність образів життєвого досвіду або результати уяви можуть набувати форми підказок та інтуїтивних каталізаторів, які стимулюють творче мислення. Крім того, створення позитивних образів блокує вияви деструктивної поведінки, сприяє накопиченню чуттєвого досвіду, що може стати основою імпресингу та формування певних схем поведінки, зокрема, творчої.

На важливість накопичення образів, їх подальшої трансформації у задум (гіпотезу), а потім у стратегію розв'язування задачі наголошується у монографії В.О.Моляко [8]. Виділяються дві стадії у процесі формування конструкторського задуму: виникнення первинних образів і понять та настання моменту, коли конструктор приймає рішення проводити пошук у певному напрямі на підставі задуму-гіпотези [7, с. 41]. Тобто, розглядається образ-поняття як динамічний процес. Розвиток початкового образу – поняття до образу – ідеї відбувається за допомогою прийомів, які ґрунтуються на порівнянні, синтезі, аналізі, абстрагуванні, конкретизації і класифікації, а саме: аналогії, перенесенні, з'єднанні, розділенні, переміщенні, рекомбінації тощо.

На основі поняття синтетичного інтуїціонізму ([1]) сформулюємо кілька узагальнених положень, які свідчать про необхідність формування у процесі навчання системи образів-понять, а саме:

- викладач працює з учнями (студентами) з метою накопичування образів предметного світу різного порядку, формує їх чуттєву основу і в цій чуттєвій предметності відкриває їх для учнів; учень веде дискурс не з іншою людиною, а з дійсністю, а точніше, з образами цієї дійсності; сприйняті людиною події, об'єкти, слова, цифри тощо переводяться не в обмежене коло знань з обмежено вираженим запасом слів, а в запас образів, які постачає людині довкілля;

- мислення реальними образами дає змогу проаналізувати найскладніші грані дійсності, усвідомити їх, виявити до них своє ставлення, зіставити з ними свої морально – етичні ідеали, відбувається “схоплення” так званої “провідної нитки”, чогось, що уможливорює синтез поетичного типу, що дає багатство змісту, вразливість і відвертість мови, віднесення до символічних захоплень тощо;

- синтетичний інтуїціонізм сягає до опредмечування свого дискурсу в певний вигляд. Механізм образної пам'яті своєрідний. В уяві залишається образ, який можна перевести на будь-яку мову, використовуючи певну знакову систему. При цьому виникає необхідність подальшої передачі чуттєвого, інтуїтивного в мовне висловлювання, яке покликане розвинути лінгвістичну і інтелектуальну розкутість людини.

Наведені аргументи вказують на доцільність розвитку образного правопівкульного мислення. Якщо ставити перед собою завдання виховувати творчі особистості, то потрібно організувати навчальну діяльність учня (студента) таким чином, щоб розвивати функції його правої півкулі. А який наявний стан справ у процесі навчання?

Основним типом мислення молодшого школяра є наочно-образне, тісно зв'язане з емоційною сферою. Однак, змістове наповнення навчальних дисциплін, методи навчання тренують і розвивають головним чином ліву півкулю, ігноруючи, принаймні, половину можливостей дитини. У більшості підручниках інформація подається логічно, послідовно та в абстрактній формі. Підсилилася математизація й алгоритмізація матеріалу при вивченні гуманітарних дисциплін, знизилася загальна емоційність викладу, мова стає сухою, зменшилася частка яскравих виразних прикладів, які активізують емоційну і мимовільну пам'ять.

Це можна сприймати як системну помилку, бо чим більше зусиль затрачено в процесі навчання для домінування логіко-знакового мислення, тим більше зусиль потрібно потім для подолання його обмежень.

Виходом із такої ситуації може стати застосування методів та технологій педагогіки творчості. Методи педагогіки творчості – способи стимулювання, підтримки та розвитку творчих здібностей, умінь творчого мислення, а також емоційно-мотиваційних задатків у діяльності. Це методи розвитку творчого потенціалу, розроблені на основі теоретичних і практичних знань про природу творчих процесів і здібностей, холистичного розуміння творчості як стилю життя, а також зовнішніх умов, які сприяють творчій активності.

За критерієм досягнення мети методи педагогіки творчості можна поділити на дві групи: метою яких є розв'язування конкретного завдання (творче розв'язування проблем) та метою яких є розвиток креативності окремої особистості завдяки стимулюванню відповідних процесів та подолання наявних перешкод творчості. У цьому випадку вони не будуть "засобом", як у попередньому випадку, а метою впливів. До другої групи належать тренінги творчості. Багато методів мають подвійне застосування, оскільки їх можна застосовувати як з метою розв'язування конкретних завдань, так і з метою тренінгу.

Методи навчання, які належать до дивергентної парадигми, заохочують до генерування множинності ідей (продуктивність мислення), багатьох якісно різних задумів (гнучкість мислення), незвичайних ідей (оригінальність мислення) та доопрацювання, поліпшення ідей. Серед різноманітних методів педагогіки творчості виділимо найбільш ефективні: методи стимулювання пізнавального інтересу і проблемного мислення; методи застосування прийомів дивергентного мислення; методи застосування аналогії, асоціації і метафори; методи, які ґрунтуються на використанні чуттєвого (предметного) досліду. Застосування у процесі навчання аналогії, метафори чи іншого творчого засобу допомагають здобувати знання у більш привабливий і простіший спосіб, ніж у випадку класичних методичних процедур, та є важливими для розвитку особистості учнів (студентів). Метафора може бути як засобом, так і метою творчості. Методи педагогіки творчості, які ґрунтуються на використанні чуттєвого (предметного) досліду, пов'язані з компетентнісним підходом до навчання, який враховує особистий досвід учня (студента), вплив освітнього середовища на його формування.

Висновки... Творчий процес як розгалужена система можливих дій вимагає продукування нових образів, що в подальшому трансформуються у поняття, судження, стратегії та тактики розв'язування творчих завдань. Образи, різноманітні наочні об'єкти і різні їх поєднання стають для учнів (студентів) своєрідними еталонами для порівняння, зумовлюють індивідуальні особливості сприймання та розуміння, впливають на структуру мислення. Застосування педагогіки творчості у навчальному процесі сприяє розвитку образного мислення, пошукової активності.

Література

1. Горальський А. Теорія творчості / А. Горальський. – Львів : Камінь; Warszawa: Universitas rediviva, 2002. – 144 с.
2. Выготский Л. С. Психология искусства / Л.С.Выготский. – М. : Педагогика, 1987. – 341 с.
3. Жизнь науки //Антология вступлений к классике естествознания. – М. : Наука, 1973. – С. 72-84.
4. Кастрюбин Э.М. Ключ к тайнам мозга / Э.М.Кастрюбин. – М. : Триада, 1995. – 239 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность и сознание / А. Н. Леонтьев // Вопросы философии. – 1972. – № 12. – С.132 -140.
6. Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика / Я. А. Пономарев. – М. : Педагогика, 1976. – 280 с.
7. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості [монографія / наук. кер. Моляко В.О.]. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 208 с.
8. Моляко В.А. Психология конструкторской деятельности / В. А. Моляко. – М. : Машиностроение, 1983. – 134 с.

Швай Р.І.

Образное мышление как шаг к творчеству

Творческий процесс как разветвленная система возможных действий требует продуцирования новых образов, что в дальнейшем трансформируются в понятие, суждение, стратегии и тактики решения творческих задач. Образ, выступающий в роли импресинга, может стимулировать творчество как дериват увлеченности, преломленный сквозь мотивационную структуру. Применение педагогики творчества в учебном процессе способствует развитию образного мышления, поисковой активности.

Ключевые слова: креативность, образ, импресинг, методы педагогики творчества.

Shvay R.

Imaginative thinking as a staep to creativity

Creative process as a ramified system of possible actions requires production of new images which later get transformed into notions, judgments, strategies and tactics for solving creative tasks. Image which plays the role of impressing may stimulate creativity as a derivative of excitement refracted through the motivation structure. Application of creative pedagogy in educational process contributes to the development of vivid thought and search activity.

The creative process as an extensive system of possible actions require the production of new images which later transformed into concepts, opinions, strategies and tactics for solving creative problems. The specific features of perception and understanding, influencing the structure of thought determined by images, various visual objects and various combinations become a new standard for comparison for pupils (students). The creative thinking and searching activity in learning process promotes by using pedagogy of creativity.

Based on the concept of synthetic intuitionism author lists generalized principles that indicate the need for formation in learning system images and concepts. These arguments point to the feasibility of the development of figurative thinking. The author argues that if set himself the task to educate creative person, you should organize training activities student (student) so that it functions to develop the right hemisphere.

Подано до редакції 14.10.2014.